

miten tarpeellista on aika ajoin tehdä synteesejä sekä sovitella teoriaa ja empiiria kokonaiskuvaksi. Kiitettävää on tekijän pyrkimys noteerata ennakkoluulottomasti kaiken suuntaiset tutkijat, Glasgow Media Groupista ja Noam Chomskysta näiden vihamiehiin. Toisaalta ekuumeenisuus voi muuttua kriittikittömäksi referoinniksi. Näin on hieman käynyt objektiivisuuden kohdalla: McQuail tukeutuu lähinnä Jörgen Westerstählen tunnettuun malliin sen tietoteoriaa kuitenkin problematisoimatta (vaikka Hemanukseen ja minuun viittaillaankin).

Synteeseistä saattaa todella tulla pahimmassa tapauksessa käsitelmässää. Näin ei ole tässä tapauksessa käynyt, mutta niin iso on pala että purematta sitä ei kannata niellä.

Kaarle Nordenstreng

Löysät pois?

SAURI, Tuomo. Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Tilastokeskuksen julkaisusarja Kulttuuri ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki. 84 sivua.

Suomalaisen joukkoviestinnän liikevaihto puolitoistakertaistui 1980-luvun kuluessa. Melkein kaikilla meni hyvin, kuten maassa muutenkin. Nyt on tilanne toinen, 1990-luvun alussa jaetaan pienevä kakkua. Kituliasta numeraalista kasvua vuonna 1992 näytti enää valtakunnallinen yleisradiotoiminta ja jotkut graafisen viestinnän erityisalat.

Tuomo Saurin tuore tilastollinen katsaus joukkoviestintäjärjestelmämme ti-

laan ottaa vauhtia vauhtia kasinotalouden vuosikymmeneltä. Nykyhetkestä piirtyy muualtakin elinkeinoelämästä tuttu kuva. Helpon rahan kupla on puhjennut, talous piiputtaa ja sen mukana piiputtaa myös viestintäteollisuus — ainakin tilastojen etäisyydeltä katsellen.

Joukkoviestinnän rakenteita on lyhyt ja tiivis johdatus niihin puitteisiin, joissa viestintää Suomessa tuotetaan. Se on hyvin kirjoitettu, harkiten koottu ja jättää 1990-luvun kehityskulkujen pohtimisen lukijan älylliseksi huviksi — tai murheeksi. Parin vuoden kuluttua se on vanha kirja. Siksi se kannattaa lukea nyt.

Lehdistö eurokuntoon

Useammastakin Saurin esittämästä taulukosta syntyy tuttu vaikutelma. 1990-luvun alussa palataan monilla aloilla 1980-luvun alkupuolen 'tasolle'. Esimerkistä käy vaikka sanomalehtien yhteislevikki, joka vuosikymmenen taitteen huippulukujen jälkeen jälleen on laskemassa — vuonna 1992 oltiin suunnilleen samoissa lukemissa kuin 1986. Miten pitkälle 'taaksepäin' pitää palata, ennen kuin jalkojen alle löytyy 'tukevaa maata', jää arvailtavaksi.

Entinen kaku jaetaan kuitenkin 1990-luvulla uudella tavalla. Tilastoja ei enää tarvita todistamaan kakkoslehtien alamaakeä. Siitä ovat jo huolehtineet lisääntyneet lehtikuolemat. Sen sijaan sanomalehtien lukemiskäyttötymisen rakenne näyttää meillä kiihtyvää vauhtia 'eurooppalaistuvan'. Viimeisimmät kehitystrendit ovat suurten ykköslehtien hitaasti kasvava osuus laskevista levikeistä ja iltapäivälehtien selvästi jatkuva menestys.

Iltapäivälehdistä näyttää olevan tulos sanomalehtijulkisuuden pääasiallinen 'vaihtoehto'. Niiden osuus levikeistä on reilusti kakkoslehtien yhteenlaskettua levikkiä suurempi. Tilastojen kuvaamista ilmiöistä voi yltyä myös spekuloidaan: ehkäpä entinen poliittisten mielipiteiden kirjo on muuttumassa yhä enemmän 'vakavan' ja 'kevyeen' välisten näkökulmien vä-

liseksi leikkiksi.

Siinä, missä useita lehtiä lukeva suomalaisen ennen luki paikkakuntansa ykköslehden lisäksi jotakin toista 'vakavasti' maailmaan suhtautuvaa lehteä, tarttuu päivän toiseksi lehdeksi entistä useammin iltapäivälehtien tarina Renny Harlinin polttareista tai hääkutsuista.

Moisen kehityksen murehtijat voivat tosin vielä lohduttautua sillä, että matkaa esimerkiksi Britanniassa vallitsevaan lehtiyleisön polarisoitumiseen on vielä. Populaarilehdistö on sittenkin meillä vielä lisuke, ei ainoa luettu lehti.

Mittaamisen ongelmat

Lehtikauppojen hurjia vuosia olivat 1986-1988, jolloin kaikkiaan 39 sanomalehteä vaihtoi omistajaa, sittemmin tahti on laantunut. Neljä suurinta sanomalehtiyritystä hallitsee runsasta kolmannesta koko levikeistä.

Lehdistön omistuksen muutoksia tutkittaessa murehditaan usein keskittymistä. Saurin esille nostamat mittarit kertovat omistuksen keskittyneen 1990 alkuun tultaessa vain vähän, murehtijoiden kannalta tilanne on vielä aika lohdullinen.

Sauri muistaa kuitenkin huomauttaa mittaamisen vaikeudesta. Hyvä esimerkiksi on kysymys, mitä oikein tapahtui, kun Aamulehti myi Pohjalaisen Ilkalle? Yhtäältä keskittyminen valtakunnallisesti pienehen, koska Aamulehden valtakunnalliset omistukset pienehenivät. Toisaalta taas Pohjanmaalta katosi lehtikilpailu käytännössä kokonaan: paikallinen omistus keskittyi rajusti. Kuten Sauri sanoo, siirryttiin "keskittymisestä keskittymiseen".

Sanomalehtien omistuksen keskittymisestä ja sen seurauksista keskustelamista haittaa siis ainakin se, että keskittymisen määrittäminen on hankalaa. Tämä jo ennen kuin aletaan keskustella sen hyvistä tai huonoista puolista. Niin kauan kuin 'tosiasiat' ovat määrittelemättömiä, lienee keskustelun etenemistä turha odottaa.

Rakennemuutos vauhdittuu

Aurinkoisimmalta tilastojen makroperspektiivi näyttää valtakunnalliselle yleisradiotoiminnalle. Sen liikevaihto on ainoana säilynyt nipin napin kasvavana lamas-ta huolimatta, vaikka vauhti onkin hiipunut. 1990-luvun alku saattaakin kiihdyttävän graafisen ja sähköisen viestintäteollisuuden suhteiden muuten muutosta.

Sähköisen alan kokonaispotin nousu peittää helposti myös lohkon sisäisen kilpailun, jonka suuntaa voi Saurin tilastoista etsiä. Lunastettujen televisioliupien määrä kääntyi 1992 laskuun. MTV näytti sopeutuvan kanavaudistukseen katsojalukujen valossa paremmin kuin YLE. Kolmen suurimman sanomalehtiön omistama PTV tavoittaa joka viidennen kotitalouden — yhtiön oman arvion mukaan vain 1,2 miljoonaa ihmistä. Sanoma Oy omistaa yli 10 prosenttia MTV:n osakeista.

Juuri tässä Saurin kokoaman julkaisun kaltaiset teokset ovat parhaimmillaan. Niistä käy yhdellä tasolla ilmi, millaiset kortit pelaajilla on, miten resurssit on jaettu. Skenaarioiden rakentaminen ja tulevaisuuden ennakoiminen jää pääasiassa lukijalle. Spekulaatioon taipuvaiselle mielelle *Joukkoviestinnän rakenteet* on mukavaa sulateltavaa.

Palasista kokonaisuuteen

Joukkoviestinnän rakenteita tarkastelee kohdettaan etäältä, otteella, joka valaisee erinomaisesti julkisuuden tuotannon edellytyksiä. Se tarjoaa tiivistetyn katsauksen 1980-luvun viestintäteollisuuden kehitykseen ja pysäytyskuvan siitä, mihin 1992 tultaessa oli ehditty.

Saurin piirtämä kuva vahvistaa itse asiassa ajatusta, jonka mukaan viestinnässä on kyse teollisuudesta siinä kuin muussakin tuotannossa. 1990-luvun alun sanoma on sama kuin muuallakin: löysät pois. Viestintäalan erityisyyttä Saurin esityksestä on vaikea löytää. Sitä olisi ehkä hiukan enemmän suonut pohdittavan.

Sauri käy viestintäalan lohkot yksitellen läpi sanomalehdestä elokuvaan, väline välineeltä. Lopuksi tarkastellaan yhteenvetona koko alan taloutta. Kirjan läpi luettuaan tulee ajatelleeksi ainakin yhtä parannusehdotusta. Eikö makrotason rakenteellinen tarkastelu sittenkin kannattaisi alkaa alan kokonaiskuvan piirtämisellä ja edetä sitten välineisiin?

Välineiden esittelyjärjestys on kirjassa ensilukemalta hiukan outo, mutta tavaltaan paljastava. Liikevaihdolla mitattuna viestinnän kolmen suurimman lohkon tärkeysjärjestys on 1) sanomalehdet, 2) aikakauslehdet ja 3) kirjankustannus. Tässä järjestyksessä Sauri ne myös käsittelee.

Toisenlaista kuvaa voisi hakea vaikka viestinten parissa kulutetusta ajasta: 1) radio, 2) televisio ja 3) sanomalehdet. Tai eri välineissä kulutetuista mainosrahoista: 1) sanomalehdet, 2) televisio ja 3) aikakauslehdet. Eri perustein laadituista järjestyksistä voi itse kukin myös pohtia sitä dynamiikkaa, joka muokkaa joukkoviestinnän rakenteita 1990-luvulla.

Risto Kunelius

Viestejä terveydestä

WIIO, Osmo A ja PUSKA Pekka. Terveysviestinnän opas. Otava. Keuruu 1993.

Kaksi ammattilaista on yhdistänyt voimansa ja tehnyt kauan kaivatun perusteoksen terveysviestinnästä. Kimmokkeen terveysviestinnän oppaan kirjoittamiseen Osmo A. Wiio sai, kuten hän johdantopuheenvuorossaan toteaa, sairaalan sängyssä maatessaan ja muiden potilaiden kanssa keskustellessaan. Tarvittiin kuitenkin eläkkeelle siirtyminen en-

nen sopivan kirjoittajakumppanin löytäminen. Pekka Puskalla on pitkäaikainen kokemus terveyskasvatuksesta, onhan hän Suomen ehkä kuuluisimman terveyden edistämiseen tähtäävän yhteisöohjelman, Pohjois-Karjala -projektin, pääorganisaattori.

Kirjassa kuvataan aluksi terveysviestintää yleisesti, määritellään käsitteet ja pohditaan hieman terveysviestinnän etiikkaa. Sitten puhutaan viestinnän perusteista, vaikuttamismahdollisuuksista ja menetelmistä sekä esitellään Pohjois-Karjala -projekti. Lopuksi annetaan käytännön vinkkejä terveysalan ammattilaisille sekä yhteistyöstä tiedotusvälineiden kanssa että keskinäisviestinnästä.

Kirja on heppolukuinen ja sen parasta antia ovat monet yksinkertaiset, terveysalan ammattilaisille hyödylliset käytännön vinkit viestintätaitojen parantamiseksi. Wiion aikaisemmin julkaistuja tiivistettyjä koosteita on muokattu terveysviestinnän erityistilannetta silmällä pitäen.

Pohjois-Karjala -projektin toimintaidea ja parinkymmenen vuoden aikana saadut tulokset valaistaan selkeässä katsauksessa, jossa kuvataan kiinnostavasti projektin TV-kurssit, kyläkilpailut ja nuorisoprojekti sekä niiden tausta-ajattelu. Esimerkit katsojien lähettämistä kirjeistä piristävät ja elävöittävät kuvausta.

Kirjan puutteena pidän sen hajanaisuutta. Hajanaisuus selittyy osittain sillä, että teoksen kohderyhmä on kovin laaja, ehkä liiankin laaja, aina terveysalan ammattilaisista viestinnän opiskelijoihin.

Käsitteiden määrittelyyn kirjoittajat eivät ole katsooneet aiheelliseksi pureutua kovin syvällisesti. Epäjohdonmukaisuus ilmenee esimerkiksi siinä, että terveysviestinnäksi määritellään "terveyteen tavalla tai toisella liittyvä viestintä" ja jo samalla sivulla (s. 16) todetaan, että siinä "avainkysymyksenä on vaikuttaminen terveyden puolesta sairauksia vastaan". Kirjoittajat ymmärtävätkin terveysviestinnän varsin suppeasti vain lääketieteelliseen tietoon pohjautuvaksi valistukseksi ja neuvonnaksi.